

B Pracovní síla, zaměstnaní a nezaměstnaní

(údaje jsou zjišťovány výběrovým šetřením pracovních sil)

Metodické vysvětlivky

Výběrové šetření pracovních sil (VŠPS) je zdrojem informací o trhu práce zjišťovaných šetřením v domácnostech respondentů. Metodika ukazatelů zjišťovaných VŠPS koresponduje s definicemi a doporučeními Mezinárodní organizace práce (ILO), které byly přijaty 13. mezinárodní konferencí statistiků práce v říjnu 1982 jako základ pro přímou mezinárodní srovnatelnost charakteristik trhu práce v různých zemích. Zároveň je respektována prováděcí metodika Eurostatu, která poskytuje výklad náplně konkrétních charakteristik trhu práce.

V tabulkách jsou uváděny průměrné údaje příslušného roku. Rozdíly mezi údajem za celek a součtem dílčích údajů v těchto tabulkách vyplývají ze skutečnosti, že úhrn není součtem zaokrouhlených dílčích údajů, ale zaokrouhleným celkovým údajem.

Výběrový soubor zahrnoval v každém čtvrtletí roku 2021 průměrně 23 tisíc bytů na území celé České republiky (přes 0,6 % všech trvale obydlených bytů), v nichž bylo šetřeno necelých 48 tisíc respondentů všech věkových skupin. Z nich je více než 44 tisíc respondentů ve věku 15 a více let. Šetření podléhá všechny osoby obvykle bydlící ve vybraných bytech bez ohledu na druh jejich pobytu. VŠPS je kontinuální šetření, jehož výsledky jsou vyhodnocovány a publikovány s čtvrtletní periodicitou.

Do roku 2000 byly všechny údaje VŠPS převažovány na věkovou strukturu obyvatelstva, která vycházela z údajů běžné demografické statistiky, přičemž byl brán v úvahu poslední známý vývoj salda přirozeného pohybu a stěhování. Od roku 2001 údaje vycházely z definitivních výsledků Sčítání lidu, domů a bytů (SLDB) 2001 a následně definitivních demografických dat. Od roku 2003 byl navíc při projekcích obyvatelstva na středy čtvrtletí zohledněn vývoj migračního a přirozeného pohybu podle posledních dostupných údajů. Od roku 2011 údaje vycházejí z definitivních výsledků SLDB 2011 a následně definitivních demografických dat. Uvedený způsob přepočtu nejlépe koresponduje s okruhem osob zahrnutých do šetření.

Komparace struktury pracovních sil v časové řadě je poznamenána metodickými změnami ve VŠPS. Od 1. ledna 2002 byl plně harmonizován dotazník výběrového šetření se standardem Eurostatu včetně pořadí otázek kladených respondentům. Ekonomické postavení respondentů, jejich zařazení mezi zaměstnané, nezaměstnané nebo ekonomicky neaktivní se tedy zásadně vztahuje k referenčnímu týdnu, nikoliv k tzv. obvyklému postavení. Jestliže respondent uvedl, že v tomto týdnu odpracoval alespoň jednu hodinu, je striktně podle metodiky ILO klasifikován jako osoba v zaměstnání. Proti struktuře dotazníku platné do roku 2001, kdy bylo přednostně zjišťováno obvyklé postavení, stávající úprava opravňuje k předpokladu, že počet přiznaných kladných odpovědí na dotaz o zaměstnání v referenčním týdnu je vyšší.

Od 1. ledna 2011 byla zavedena Klasifikace zaměstnání (CZ-ISCO), která nahradila Klasifikaci zaměstnání (KZAM). Výsledky za předchozí roky jsou do klasifikace CZ-ISCO přepočteny zpětně.

Od 1. ledna 2014 byla zavedena Klasifikace vzdělání (CZ-ISCED 2011). Klasifikace CZ-ISCED 2011 nahrazuje klasifikaci ISCED 97 v částech týkajících se úrovní vzdělání.

Pracovní síla zahrnuje všechny osoby 15leté a starší, které splňují požadavky na zařazení mezi zaměstnané a nezaměstnané.

Ekonomicky neaktivní jsou všechny děti do 15 let a osoby 15leté a starší, které nesplňují kritéria pro zařazení mezi pracovní sílu.

Zaměstnaní jsou všechny osoby 15leté a starší, které během referenčního týdne příslušely mezi odměňované zaměstnané nebo zaměstnané ve vlastním podniku. Není přítom rozhodující, zda jejich pracovní aktivita měla trvalý, dočasný, sezónní či příležitostný charakter a zda měly jen jedno nebo více souběžných zaměstnání. Pro účely zjišťování je pojem práce interpretován jako práce alespoň po dobu jedné hodiny v referenčním týdnu. Za zaměstnané jsou považováni i učni, kteří dostávají mzdu, plat nebo odměnu podle stejného principu jako jiné osoby. Obdobně studenti, osoby v domácnosti a další osoby zabývající se především mimoekonomickými aktivitami, kteří však v referenčním období byli navíc v zaměstnání, jsou také považováni za zaměstnané. Do skupiny zaměstnaných naopak nejsou zahrnovány osoby na rodičovské dovolené, jejichž postavení má odlišný charakter proti jiným osobám s formálním vztahem k zaměstnání. Pro odvětvové zařazení zaměstnaných je rozhodující odvětví činnosti pracoviště a z toho důvodu jsou údaje odlišné proti počtu pracujících v jiných kapitolách ročenky, který je zjišťován podnikovou metodou.

Zaměstnanci jsou všechny osoby s formální vazbou k zaměstnání bez ohledu na to, zda v referenčním týdnu skutečně pracovaly či nikoliv. Formální vazbou k zaměstnání se rozumí především pracovní poměr, dále dohoda o provedení práce a dohoda o pracovní činnosti, popřípadě další smluvní vztahy mimo oblast pracovního práva. Mezi zaměstnance patří podle ILO rovněž příslušníci armády (vojáci z povolání, do roku 2004 i vojáci v základní službě). Od roku 2012 nejsou samostatně zjišťování členové produkčních družstev, a jsou zahrnováni mezi zaměstnance. To je zpětně promítnuto v časových řadách.

Zaměstnaní ve vlastním podniku jsou zaměstnavatelé (podnikatelé se zaměstnanci) a pracovníci na vlastní účet (podnikatelé bez zaměstnanců). Za zaměstnané ve vlastním podniku se považují i pomáhající rodinní příslušníci bez ohledu na počet hodin odpracovaných během referenčního týdne.

Podzaměstnaní jsou všechny osoby v placeném zaměstnání nebo osoby pracující ve vlastním podniku, ať již byly nebo nebyly v referenčním týdnu v práci, které pracují na kratší pracovní dobu nebo obvykle méně než 40 hodin týdně a přitom by si přály pracovat větší počet hodin. Nezahrnují se sem osoby nepracující déle než čtyři týdny.

Počet osob v hlavním zaměstnání zahrnuje všechny osoby, které měly v referenčním období jediné zaměstnání a zároveň i osoby, které kromě svého hlavního zaměstnání měly druhé zaměstnání.

Druhé zaměstnání vyjadřuje pracovní aktivitu všech osob, které mají dvě zaměstnání. Tyto osoby jsou již jednou zahrnuty v počtu osob s hlavním zaměstnáním.

Nezaměstnaní jsou všechny osoby 15leté a starší (bez horní věkové hranice), které ve sledovaném období souběžně splňovaly tři základní podmínky:

- byly bez práce, to znamená, že nebyly ani v placeném zaměstnání ani nebyly sebezaměstnané;
- hledaly aktivně práci. Aktivní formou se rozumí činnosti: hledání práce prostřednictvím úřadu práce, prostřednictvím soukromých zprostředkovatelen práce, přímo v podnicích, prostřednictvím příbuzných a známých, využíváním inzerce, podnikáním kroků pro založení vlastní firmy, umisťováním nebo aktualizací životopisů on-line;
- byly připraveny k nástupu do práce, tj. během referenčního období byly k dispozici okamžitě nebo nejpozději do 14 dnů pro výkon placeného zaměstnání nebo zaměstnání ve vlastním podniku.

Kromě těchto osob jsou podle definice Eurostatu klasifikovány jako nezaměstnané i osoby, které práci nehledají, protože ji již našly, ale nástup je stanoven na pozdější dobu (nejpozději do tří měsíců).

Pokud osoby nespĺňují **alespoň jednu ze tří uvedených podmínek**, jsou klasifikovány jako **zaměstnané** nebo **ekonomicky neaktivní** (podle dalších konkrétních charakteristik). Metodická odlišnost nezaměstnaných zjištěných ve VŠPS a nezaměstnaných registrovaných úřady práce je znázorněna v následující tabulce:

Registrovaní uchazeči o zaměstnání nespĺňující podmínky ILO pro zařazení mezi nezaměstnané	Registrovaní uchazeči o zaměstnání splňující podmínky ILO pro zařazení mezi nezaměstnané	Neregistrovaní nezaměstnaní splňující podmínky ILO pro zařazení mezi nezaměstnané
Registrovaní na úřadech práce (Ministerstva práce a sociálních věcí)		
	Nezaměstnaní podle ILO (VŠPS)	

Nezaměstnaní, dříve pracující, jsou osoby, které již v minulosti měly nějaké zaměstnání, tj. které nehledají po ukončení vzdělávacího procesu své první zaměstnání. Uváděná struktura v příslušné tabulce je bez osob, které ukončily své zaměstnání před více než osmi lety.

Obecná míra nezaměstnanosti je ukazatel získaný z výsledků VŠPS podle mezinárodních definic a doporučení (ILO). Ukazatel je konstruován jako procentuální podíl počtu nezaměstnaných na celkové pracovní síle.

Specifické míry nezaměstnanosti jsou ukazatele popisující nezaměstnanost v členění podle věkové nebo jiné struktury obyvatelstva. Číselník zahrnuje nezaměstnané a jmenovatel celkovou pracovní sílu z dané skupiny obyvatelstva, pro niž je specifická míra nezaměstnanosti počítána (např. ve věku 25–29 let).

Míra ekonomické aktivity je konstruována podle metodiky ILO a Eurostatu, tj. jako podíl celkové pracovní síly na počtu osob v produktivním a poproduktivním věku (tj. populaci 15leté a starší).

Míra zaměstnanosti vyjadřuje podíl zaměstnaných na počtu všech osob 15letých a starších.

* * *

Další informace jsou dostupné na internetových stránkách Českého statistického úřadu:

– www.czso.cz/csu/czso/zamestnanost_nezamestnanost_prace

nebo na internetových stránkách Ministerstva práce a sociálních věcí:

– www.mpsv.cz

– www.uradprace.cz